

EMPATIA UČITEĽOV A UČITELIEK: PRIEREZOVÁ ŠTÚDIA

LENKA SOKOLOVÁ¹, ELENA BROZMANOVÁ¹, SILVIA HARVANOVÁ¹, ZLATIČA JURSOVÁ ZACHAROVÁ¹, MIROSLAVA LEMEŠOVÁ¹, KATARÍNA MINAROVÍČOVÁ²

¹Katedra psychológie a patopsychológie, Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

²Katedra etickej a občianskej výchovy, Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

ABSTRACT

Teachers' empathy:
a cross-sectional study

L. Sokolová, E. Brozmanová, S. Harvanová,
Z. Jurosová Zacharová, M. Lemešová,
K. Minarovičová

Objectives. The goal of this descriptive study is to examine empathy among Slovak pre-service and in-service teachers based on Baron-Cohen's concept, to analyse the differences between primary and secondary school teachers across a career cycle, and to analyse correlations between teachers' empathy and professional personality characteristics.

Sample and setting. The research sample consisted of pre-service and in-service teachers from Slovakia (N = 508, M_{age} = 26,44, 92% were females).

Research questions. What is the teachers' empathy quotient compared to general population? What are the differences between primary and secondary teachers across the career cycle? How is teacher's empathy related to other professional personality characteristics?

Statistical analysis. The data were analysed in SPSS and AMOS software using descriptive statistics, Pearson correlation, 2x2 ANOVA and confirmatory factor analysis.

Results. Both pre-service and in-service teachers scored higher in empathy than reported for general adult population. Women scored significantly higher than men, differences were found across career levels and teaching specialisations, however, not in their interaction. The empathy quotient appeared to correlate positively with social competences, mainly with sensitivity toward others and sociability. Based on the results the authors conclude that trainings of empathy and social skills should be implemented in teacher education.

Study limitations. The results only relate to one theoretical concept of empathy. Similarly to other studies, a self-reported measure might be another limiting factor.

key words:

empathy,
social competences,
teachers,
student teachers

klúčové slová:

empatia,
sociálne kompetencie,
učitelia,
študenti učiteľstva

ÚVOD

Medzi osobnostnými a profesijnými charakteristikami učiteľov a učiteliek, ktoré predikujú úspešnosť a efektivitu v učiteľskej profesii, sa na popredných miestach objavujú emočná stabilita, emočná a sociálna inteligencia a empatia (Arghode, Yalvac, Liew, 2013; Cirtautienė, 2016; Kaya, 2016; Sofronieva, 2015; Stojiljković et al., 2014; Swan, Riley, 2015; Weyand, 2007). Empatia sa považuje aj za jednu z kľúčových charakteristík pracovníkov ďalších pomáhajúcich profesií: poradcov, terapeutov, sociálnych pracovníkov či lekárov (Gerdes, Segal, 2011; Tišanská, Kožený, 2012;

Došlo: 31. 10. 2017; L. S., Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta, Katedra psychológie a patopsychológie, Račianska 59, 813 34 Bratislava, Slovenská republika; e-mail: sokolova@fedu.uniba.sk

Príspevok vznikol s podporou grantového projektu VEGA 1/0409/17 Osobnosť a profesijné videnie učiteľov a učiteliek vo vzťahu k riešeniu náročných situácií v školskej triede v období tranzitu do praxe.

Vymětal, 1998). V tejto súvislosti sa skúma otázka úrovne empatie zástupcov týchto profesií, ako aj možnosti jej zvyšovania, rozvíjanie empatie jednotlivcov napríklad v rámci pregraduálneho štúdia alebo špecificky orientovaných tréningov (Feshbach, Feshbach, 2009; Harbach, Asbury, 1976; Mesárošová, Dančíšiová, 1999).

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Prvé použitie pojmu empatia sa pripisuje Titchenerovi (1909), ktorý preložil nemecký pojem „Einführung“ (vcítanie) do angličtiny ako „empathy“. V súčasnosti sa pojem empatia používa na označenie viacerých fenoménov, ktoré vysvetľujú schopnosť jednotlivca registrovať a interpretovať prežívanie emócií u druhého človeka a primerane na toto prežívanie reagovať. Ústredný koncept empatie zahŕňa kapacitu jednotlivca prežívať záujem, náklonnosť a súcit s prežívaním druhej osoby (Sofronieva, 2015), manifestuje sa ako ochota a úsilie zaznamenať a porozumieť vnútornému svetu druhého (Vymětal, 1998). Empatiu pokladáme za vrozenú dispozíciu, ktorú možno stimulovať a rozvíjať (Segal, Gerdes, 2011; Sofronieva, 2015; Vymětal, 1998). V empatickom prežívaní zaznamenávame rozdiely medzi pohlaviami aj kultúrne odlišnosti, práve kultúrne podmienené skúsenosti sa môžu významne podieľať na vývine a formovaní empatickej reakcie (Atkins, Uskul, Cooper, 2016; de Greck et al., 2012).

Pojem empatia zahŕňa viaceré čiastkové dispozície alebo komponenty. Preti a kol. (2011) uvádzajú štyri takéto zložky: a) intuitívny odhad emočného stavu druhého, b) kognitívne spracovanie tejto informácie, c) emočnú odozvu a d) behaviorálnu odpoveď, ktorá zahŕňa aj moduláciu vlastného prežívania emócií. Batson (2009) diferencuje až osem rôznych zložiek empatie: a) poznávanie vnútorného stavu druhej osoby (tzv. kognitívna empatia), b) neverbálna odozva na vnímanie druhých (tzv. faciálna empatia), c) prežívanie rovnakej emócie, akú prežíva druhá osoba (tzv. afektívna empatia), d) imaginatívna projekcia seba do situácie druhej osoby, e) imaginácia prežívania druhej osoby (tzv. psychologická empatia), f) imaginácia prežívania druhého v inej situácii, g) prežívanie distresu spojeného s utrpením druhej osoby (tzv. empatický distres) a h) súcit s osobou, ktorá prežíva utrpenie.

Empatické reagovanie sa často stavia do protikladu k prísne racionálnemu reagovaniu na prežívanie a správanie druhých ľudí. Toto dichotomické rozdelenie rozpracoval Baron-Cohen (2002; Lawson, Baron-Cohen, Wheelwright, 2004) v teórii empatie verus systemizácie. Empatia ako snaha identifikovať emócie druhej osoby a reagovať na jej psychický stav primeranou emóciou umožňuje jednotlivcovi predvídať správanie druhých a prostredníctvom voľby vhodného prístupu zlepšovať vlastnú sociálnu interakciu a sociálne vzťahy. Systemizácia je naopak snaha analyzovať a vytvárať systémy a kategórie vnímaných javov (technických, prírodných, ale aj sociálnych), ktoré jednotlivca vedú k tendencii predvídať a regulovať tieto systémy na základe logicky predvídateľných vzťahov (Lawson, Baron-Cohen, Wheelwright, 2004; Wheelwright et al., 2006).

Empatia a systemizácia v teórii Barona-Cohena tvoria dvojdimenziálny model, na základe ktorého možno charakterizovať tri kognitívne štýly (Lawson, Baron-Cohen & Wheelwright, 2004; Wakabayashi et al., 2006): typ E > S (empatizujúci typ, u ktorého úroveň empatie výrazne prevyšuje úroveň systemizácie), typ S > E (systemizujúci typ, u ktorého úroveň systemizácie výrazne prevyšuje úroveň empatie) a typ E = S (vyvážený typ, u ktorého je empatia a systemizácia v rovnováhe).

V dimenziách empatie a systemizácie sú interindividuálne odlišnosti, a to najmä v oblasti rozdielov medzi pohlaviami. Kým muži majú prirodzenú tendenciu systemizovať, ženy spontánne vo vyššej miere empatizujú (Baron-Cohen et al., 2003; Law-

son, Baron-Cohen, Wheelwright, 2004). Teda typ E > S reprezentujú častejšie ženy a typ S > E je typickejší pre mužov. Systemizujúci aj empatizujúci typ má aj svoju extrémnu podobu, niektorí autori preto rozlišujú päť typov tohto kognitívneho štýlu. Extrémne systemizujúci typ alebo tzv. extrémny mužský mozog s vysokou tendenciou systemizovať a minimálnou tendenciou empatizovať je typický napr. pre jednotlivcov s poruchami autistického spektra, kde sa predpokladá významný rozdiel v porovnaní s intaktnou populáciou (Lawson, Baron-Cohen, Wheelwright, 2004; Wakabayashi et al., 2006). Vyššie skóre systemizácie je typické aj pre študentov a študentky prírodovedných a technických odborov v porovnaní so študentmi a študentkami humanitných smerov, ktorí naopak dosahujú vyššie skóre v dimenzii empatie (Billington, Baron-Cohen, Wheelwright, 2007; Dostál, Plháková, Zášková, 2014; Wakabayashi et al., 2006). Podobne možno vyššie skóre empatie očakávať aj u zástupcov pomáhajúcich a pedagogických profesií.

V učiteľskej profesii sa výskum empatie dostal do popredia spolu s rogersovským prístupom k humanizácii školy, prístupom zameraným na žiaka a konceptom nedirektívneho, empatickeho prístupu k školskej disciplíne a riešeniu náročných školských situácií (Polat, Kaya, Akdag, 2013). Učители a učiteľky musia reagovať na rôznorodých žiakov a žiačky a rôznorodé školské situácie. Vyššia úroveň empatie je predpokladom úspešnej realizácie viacerých učiteľských rol (Stojiljković, Đigić, Zlatković, 2012; Stojiljković et al., 2014). Učители a učiteľky by mali vedieť identifikovať a primerane reagovať na emócie svojich žiakov a žiačok, aby dokázali budovať primeranú atmosféru a klímu školskej triedy a vhodne voliť edukačné aktivity (Stojiljković, Đigić, Zlatković, 2012). Úroveň empatie môže súvisieť aj s tendenciou voliť individuálne a alternatívne prístupy vo vyučovaní. Nie všetci učители a učiteľky sú rovnako pripravení na výzvy a riziká spojené s takýmito inováciami. Postoje k inováciám, ako uvádza Sofronieva (2015), súvisia s empatiou a sebaúčinnosťou učiteľa/učiteľky. Učители a učiteľky, ktorí sú ochotní investovať viac času, aby si osvojili nové metódy a zručnosti, sú zvyčajne vnímavejší a empatickejší. Ak žiaci a žiačky vnímajú z prejavu učiteľa/učiteľky záujem a pochopenie, viac učiteľa/učiteľku rešpektujú. Vyššia úroveň empatie a sociálnych kompetencií učiteľa/učiteľky teda môže byť predpokladom lepšieho zvládania disciplíny a riešenia nevhodného správania v triede (Harbach, Asbury, 1976), prispieva k motivácii detí k učeniu a celkovému budovaniu pozitívneho učebného prostredia (Goroshit, Hen, 2016).

METÓDA

Cieľ výskumu a výskumné otázky

Táto prierezová štúdia je súčasťou výskumu zameraného na analýzu osobnostných a profesijných charakteristík učiteľov a učiteľiek vo vzťahu k vnímaniu a riešeniu náročných situácií v školskej triede. Cieľom štúdie je zistiť, aká je úroveň empatie študentov a študentiek učiteľstva a učiteľov a učiteľiek v praxi, a zistiť, aký je vzťah medzi úrovňou empatie a ďalšími profesijnými charakteristikami osobnosti učiteľa/učiteľky. Ďalej sú výsledky analyzované s ohľadom na dĺžku pedagogickej praxe, pohlavie a profesijné zameranie učiteľov a učiteľiek.

Na základe teoretických východísk sme stanovili nasledujúce výskumné otázky:

- Aká je úroveň empatie (kvocient empatie) u učiteľov a učiteľiek?
- Aké sú rozdiely v úrovni empatie v kontexte pohlavia, stupňa kariérového cyklu a profesijného zamerania budúcich a praktizujúcich učiteľov a učiteľiek?
- Aké sú korelačné vzťahy medzi kvocientom empatie a ďalšími profesijnými charakteristikami osobnosti budúcich a praktizujúcich učiteľov a učiteľiek?

Nástroje

Dotazník kvocientu empatie (Empathy Quotient Questionnaire)

Na zisťovanie úrovne empatie sme použili úplnú verziu Empathy Quotient Questionnaire (Baron-Cohen, Wheelwright, 2004) dostupnú voľne pre výskumné účely z databázy testových nástrojov Autism Research Centre (www.autismresearchcentre.com) v slovenskom preklade Ostatníkovej (2007). Nástroj bol vytvorený na zisťovanie kognitívnych, afektívnych a kognitívno-afektívnych aspektov empatie, pretože dovtedajšie dotazníky zachytávali obvykle len jeden z týchto aspektov (Baron-Cohen et al., 2003; Baron-Cohen, Wheelwright, 2004). Keďže zachytáva nízke skóre empatie ako potenciálny ukazovateľ psychopatológie, používa sa tento nástroj aj v klinickom výskume (Preti et al., 2011). Dotazník pozostáva zo 60 sebahodnotiacich položiek, ktoré proband/probandka posudzuje na štvorstupňovej škále súhlasu. 40 položiek je zameraných na zisťovanie empatie, pričom polovica z týchto položiek je formulovaná pozitívne a polovica negatívne. 20 doplnkových položiek sa neskóruje. Individuálne skóre (kvocient empatie) sa vypočíta ako súčet položiek empatie, ktoré sú podľa miery súhlasu bodované 2, 1 alebo 0 bodmi. Maximálne skóre je 80 a minimálne skóre je 0 bodov. Skóre okolo 20 bodov zaznamenávame u osôb s poruchami autistického spektra (Baron-Cohen, Wheelwright, 2004; Dostál, Plháková, Zášková, 2014; Preti et al., 2011).

Pôvodná verzia nástroja bola použitá a overená v rôznych kultúrnych podmienkach a jazykových mutáciách, napr. v Japonsku (Wakabayashi, 2007), Kanade (Berthoz et al., 2008), Taliansku (Preti et al., 2011), Srbsku (Stojiljkovič et al., 2014), Českej republike (Dostál, Plháková, Zášková, 2014), u intaktnej populácie a aj u jednotlivcov s Aspergerovým syndrómom (Baron-Cohen et al., 2013; Krajmer et al., 2010; Lawson, Baron-Cohen, Wheelwright, 2004). Pôvodná 60-položková verzia bola revidovaná a v súčasnosti sa používa aj skrátená 22-položková verzia, pričom obe vykazujú veľmi dobrú úroveň vnútornej konzistencie (Preti et al., 2011; Stojiljkovič et al., 2014; Wakabayashi et al., 2006) aj stability overovanej metódou test-retest (Baron-Cohen, Wheelwright, 2004; Preti et al., 2011). Nástroj sa vo výskumoch obvykle používa ako jednodimenzionálny (George, 2013; Lawson, Baron-Cohen, Wheelwright, 2004; Stojiljkovič et al., 2014; Wakabayashi et al., 2006), niektorí autori a autorky diferencujú tri subškály: kognitívnu empatiu, emočnú reaktivitu a sociálne zručnosti (Allison et al., 2011; Lawrence et al., 2004; Muncer, Ling, 2007). Pre účely tohto výskumu pracujeme s jednodimenzionálnym riešením podľa pôvodnej 60-položkovej verzie a skráteným 15-položkovým trojfaktorovým riešením (Muncer, Ling, 2007).

Bochumský inventár profesijných charakteristík osobnosti

Na zisťovanie profesijných charakteristík osobnosti učiteľov a učiteľiek sme použili Bochumský inventár profesijných charakteristík osobnosti (BIP, Hossiep, Paschen, 2007), ktorý je určený na diagnostiku osobnostných predpokladov dôležitých pre úspech v zamestnaní. Bol vytvorený pre použitie v oblasti pracovnej psychológie a na rozdiel od bežne používaných osobnostných dotazníkov zisťuje aj aspekty pracovného správania a kompetencií. V slovenských podmienkach nástroj adaptoval a štandardizoval Džuka na vzorke N = 373 respondentov. Inventár obsahuje 196 položiek rozdelených do štyroch kategórií profesijných predpokladov a 14 dimenzií: 1) Pracovné zameranie: motív podávať výkon (Mvy), iniciatívnosť (Ini), motív viesť iných (Mve), 2) Pracovné správanie: svedomitosť (Sve), flexibilitnosť (Flex), rozhodnosť (Roz), 3) Sociálne kompetencie: vnímavosť/citlivosť na iných ľuďoch (Vni), schopnosť nadväzovať a udržiavať kontakty (SK), spoločenskosť/družnosť (Spo), chuť pracovať v tíme (CHT), schopnosť presadiť sa (SP), 4) Psychická konštitúcia: emocionál-

na stabilita (ES), odolnosť voči záťaži (OZ), sebavedomie (Seb). Nástroj sa používa aj ako súčasť batérií na zisťovanie osobnostných dispozícií pre učiteľské povolanie, pretože všeobecné profesijné charakteristiky osobnosti, ktoré Bochumský inventár zisťuje, môžu predikovať aj profesijne-špecifické charakteristiky učiteľskej profesie (napr. Frey, 2006; Greimel-Fuhrmann, Schwarzl, 2009). Vychádzame z predpokladu, že existuje pozitívny vzťah medzi sociálnymi kompetenciami podľa BIP (vnímavosť/citlivosť na iných ľuďoch, schopnosť nadväzovať a udržiavať kontakty a spoločenskosť) a úrovňou empatie, ako metódu overenia súbežnej validity Škály emocionálnej empatie použili tieto subškály dotazníka BIP aj Seitzl, Charvát a Juřicová (2017).

Výskumná vzorka

Výskumnú vzorku tvorilo 508 probandov a probandiek, a to 41 (8 %) mužov a 467 (92 %) žien, 156 (31 %) učiteľov a učiteľiek v praxi a 352 (69 %) študentov a študentiek učiteľstva na Univerzite Komenského v Bratislave v bakalárskom (n = 214) a magisterskom stupni štúdia (n = 138), v dennej (n = 268) aj v externej forme (n = 84). Profesijné zameranie probandov a probandiek pokrývalo všetky vzdelávacie stupne okrem vysokoškolského. Učiteľky a študentky učiteľstva pre *predprimárne vzdelávanie* sú kvalifikované pre vyučovanie v materských školách a vychovávateľstvo v školských kluboch detí. Učiteľky a študentky učiteľstva pre *primárne vzdelávanie* majú kvalifikáciu pre vyučovanie predmetov na prvom stupni základných škôl. Probandi a probandky so zameraním na učiteľstvo pre *sekundárne vzdelávanie* (t. j. druhý stupeň základných škôl a stredné školy) študovali, resp. vyučovali spoločenskovedné predmety (história, výchova k občianstvu, pedagogika a psychológia), slovenský jazyk, cudzie jazyky, umelecko-výchovné predmety (etická, telesná, výtvarná a hudobná výchova) a prírodovedné predmety (biológia, geografia a matematika). Vek probandov a probandiek sa pohyboval v rozpätí od 18 do 62 rokov (M = 26,44; SD = 8,13), dĺžka praxe učiteľov a učiteľiek bola od 1 do 36 rokov (M = 7,47; SD = 7,58).

Zber dát prebiehal prostredníctvom webovej aplikácie zabezpečenej heslom. Probandi a probandky získali prístupové heslo do aplikácie v rámci spoločných kurzov psychológie pre učiteľský základ univerzitého štúdia, resp. prostredníctvom e-mailovej výzvy zaslanej učiteľom a učiteľkám z databázy cvičných škôl a účastníkov a účastníčok vzdelávacích aktivít pre učiteľov a učiteľky v praxi z rôznych regiónov Slovenskej republiky.

Výskumnú vzorku sme pre účely ďalšej analýzy rozdelili na skupiny podľa pohlavia, fázy kariérového cyklu a profesijného zamerania: študenti a študentky bakalárskeho stupňa štúdia učiteľstva (n = 214), študenti a študentky magisterského stupňa štúdia učiteľstva (n = 138), začínajúci učitelia a učiteľky s praxou 1–4 roky (n = 76) a skúsení učitelia a učiteľky s pedagogickou praxou 5 a viac rokov (n = 80); učiteľstvo pre predprimárne a primárne vzdelávanie (n = 222) a učiteľstvo pre sekundárne vzdelávanie (n = 286). Bochumský inventár profesijných charakteristík osobnosti bol administrovaný len časti vyššie uvedených študentov a študentiek učiteľstva v dennej forme štúdia (n = 262). Výskumné dáta boli analyzované pomocou štatistického softvéru Statistical Package for Social Sciences (SPSS) for Windows a IBM AMOS for Windows.

VÝSLEDKY

Deskriptívna analýza a reliabilita Dotazníka empatie

Reliabilitu jednodimenzionálneho riešenia Dotazníka empatie (EQ₄₀) sme overovali metódou split-half ($\lambda = 0,77$) a pomocou McDonaldovho koeficientu vnútornej kon-

zistencie ($\omega = 0,86$). Koeficienty šikmosti a špicatosti sa pohybujú v rozpätí od -1 do 1 (tab. 1). Jednodimenziálne riešenie (EQ_{40}) sme overili aj pomocou konfirmačnej faktorovej analýzy ($\chi^2(740) = 2001,87$; $p < 0,001$; GFI = 0,80; CFI = 0,66; RMSEA = 0,058; $p < 0,001$). Hodnoty indexov GFI (Goodness of Fit Index) a CFI (Comparative Fit Index), ktorých odporúčaná úroveň je 0,90, nepotvrdzujú v tejto vzorke dostatočne zhodu s pôvodným jednofaktorovým modelom, preto sme overili aj trojfaktorové riešenie, ktoré považujú niektorí autori za optimálne (Muncer, Ling, 2007; Dostál, Plháková, Zášková, 2014). Trojfaktorové riešenie v učiteľskej vzorke dosahuje vyššiu mieru zhody s modelom ($\chi^2(87) = 232,1$; $p < 0,001$; GFI = 0,94; CFI = 0,86; RMSEA = 0,057; $p < 0,001$). McDonaldov koeficient vnútornej konzistencie pre 15-položkovú verziu dosahuje úroveň $\omega = 0,73$.

Tab. 1 Deskriptívna analýza výsledkov Dotazníka empatie (N = 508)

	počet položiek	M	SD	SEM	min	max	šikm.	špic.
Kvociet empatie (EQ_{40})	40	47,99	9,45	,42	24	72	-,03	-,58
Kvociet empatie (EQ_{15})	15	19,06	4,34	,19	8	30	-,05	-,36
Kognitívna empatia (KE)	5	6,14	2,18	,10	0	10	-,05	-,65
Emočná reaktivita (ER)	5	6,98	1,92	,09	0	10	-,36	-,23
Sociálne zručnosti (SZ)	5	5,94	1,97	,09	0	10	-,14	-,38

Priemerné skóre kvocientu empatie v jednofaktorovom riešení (EQ_{40}) je 47,99 ($SD = 9,45$), v súbore mužov je skóre nižšie ($M = 43,29$; $SD = 10,05$) ako v súbore žien ($M = 48,41$; $SD = 9,3$). Rozdiel je štatisticky významný a veľkosť účinku tohto rozdielu podľa Cohenovho d je stredne veľká ($F = 0,44$; $p = 0,51$; $t = -3,35$; $p = 0,001$; $d = 0,529$). V skrátenej verzii (EQ_{15}) je priemerné skóre $M = 19,06$ ($SD = 4,34$), aj v tejto verzii dosiahli muži signifikantne nižšie skóre ako ženy, veľkosť účinku rozdielu je však nižšia ($M_{muži} = 17,32$; $M_{ženy} = 19,21$; $F = 0,62$; $p = 0,43$; $t = 506$; $p = 0,007$; $d = 0,418$). Priemerné skóre v jednotlivých dimenziách dosahujú hodnoty $M = 6,14$ ($SD = 2,18$) v dimenzii kognitívnej empatie (KE); $M = 6,98$ ($SD = 1,92$) v dimenzii emočnej reaktivity (ER) a $M = 5,94$ ($SD = 1,97$) v dimenzii sociálnych zručností (SZ). Muži mali vo všetkých troch dimenziách nižšie skóre ako ženy (tab. 2), rozdiel je však významný len v dimenzii emočná reaktivita, kde veľkosť účinku rozdielu dosahuje stredné hodnoty ($M_{ženy} = 7,08$; $M_{muži} = 5,85$; $F = 0,26$; $p = 0,61$; $t = -3,99$; $p < 0,001$; $d = 0,622$).

Vzorka nebola z hľadiska pohlavia rovnomerne rozložená, no táto asymetria je pre učiteľskú profesiu typická. Podiel mužov v učiteľskej profesii sa líši v závislosti od stupňa a zamerania škôl. V súčasnosti na Slovensku pôsobí v bežných materských, základných a stredných školách približne 72 000 učiteľov a učiteľiek, z toho je 83 % žien, v materských a základných školách je z celkového počtu 46 000 učiteľov a učiteľiek len 9 % mužov (Centrum vedecko-technických informácií SR, 2017). V porovnaní študentov a študentiek učiteľstva a učiteľov a učiteľiek v praxi sme v celkovom skóre empatie, skóre emočnej reaktivity ani skóre kognitívnej empatie nezaznamenali signifikantný rozdiel. Budúci a praktizujúci učelia a učiteľky sa významne líšili v priemernom skóre v dimenzii sociálnych zručností (SZ), kde dosiahli študenti a študentky signifikantne vyššie skóre ako učelia a učiteľky, vecná významnosť rozdielu je však pomerne nízka ($F = 8,54$; $p = 0,004$; $t = 3,59$; $p < 0,0001$; $d = 0,355$).

Tab. 2 Rozdiely z hľadiska pohlavia a medzi učiteľmi a študentmi učiteľstva

		M	SD	t	df	p	Cohenovo d
Kvocient empatie (EQ ₄₀)	muži (n = 41)	43,29	10,05	-3,35	506	,001	,529
	ženy (n = 476)	48,41	9,30				
	študenti (n = 352)	48,11	9,37	,43	506	,669	,041
	učitelia (n = 156)	47,72	9,67				
Kvocient empatie (EQ ₁₅)	muži (n = 41)	17,32	4,77	-2,70	506	,007	,418
	ženy (n = 476)	19,21	4,27				
	študenti (n = 352)	19,32	4,20	2,07	506	,039	,195
	učitelia (n = 156)	18,46	4,60				
Kognitívna empatia (KE)	muži (n = 41)	5,66	2,48	-1,47	506	,143	,224
	ženy (n = 476)	6,18	2,15				
	študenti (n = 352)	6,09	2,21	-,70	506	,485	,069
	učitelia (n = 156)	6,24	2,11				
Emočná reaktivita (ER)	muži (n = 41)	5,85	2,07	-3,99	506	< ,001	,622
	ženy (n = 476)	7,08	1,88				
	študenti (n = 352)	7,08	1,93	1,63	506	,103	,157
	učitelia (n = 156)	6,78	1,88				
Sociálne zručnosti (SZ)	muži (n = 41)	5,80	1,78	-,45	506	,650	,079
	ženy (n = 476)	5,95	1,99				
	študenti (n = 352)	6,16	1,86	3,59	506	< ,001	,355
	učitelia (n = 156)	5,45	2,13				

Empatia učiteľov a učiteľiek z hľadiska kariérového cyklu

Pomocou dvojrozmernej analýzy rozptylu (ANOVA) sme analyzovali rozdiely naprieč jednotlivými kariérovými fázami, podľa zamerania učiteľskej profesie a v interakcii kariérovej fázy a profesijného zamerania, efekty interakcie sa však nepotvrdili. V celkovom skóre empatie neboli zistené rozdiely medzi kariérovými fázami, zameraním ani v ich interakcii (priemerné hodnoty uvádzame v tab. 3). V dimenzii kognitívnej empatie dosahujú učiteľky a študentky učiteľstva pre primárne vzdelávanie signifikantne nižšie skóre ako učitelia/učiteľky a študenti/študentky učiteľstva pre sekundárne vzdelávanie ($F = 5,903$; $p = 0,015$), interakcia kariérovej fázy a profesijného zamerania na kognitívnu empatiu nemá významný vplyv. V dimenzii sociálnych zručností je signifikantný rozdiel medzi skupinami podľa kariérovej fázy ($F = 6,166$; $p < 0,001$), interakcia zamerania a kariérovej fázy však na túto dimenziu nemá významný vplyv. V dimenzie emočnej reaktivity nie sú rozdiely významné.

Empatia a profesijné charakteristiky osobnosti učiteľa/učiteľky

Študentom a študentkám učiteľstva v dennej forme ($n = 262$) sme administrovali aj Bochumský inventár profesijných charakteristik osobnosti (BIP). V tab. 4 uvádzame Pearsonove korelačné koeficienty a ich štatistické významnosti korigované Bonferoniho metódou medzi jednotlivými dimenziami empatie a profesijnými charakte-

Tab. 3 Priemerné hodnoty kvocientu a dimenzií empatie podľa kariérovej fázy a profesijného zamerania

kariérová fáza	profesijné zameranie	n	EQ ₄₀	EQ ₁₅	KE	ER	SZ
študenti a študentky učiteľstva na bakalárskom stupni štúdia	predprimárne vzdelávanie	78	48,03	19,31	5,79	7,51	6,00
	sekundárne vzdelávanie	136	47,35	19,10	6,18	6,90	6,01
	spolu	214	47,60	19,18	6,04	7,13	6,01
študenti a študentky učiteľstva na magisterskom stupni štúdia	primárne vzdelávanie	66	47,55	18,98	5,85	7,11	6,03
	sekundárne vzdelávanie	72	50,17	20,07	6,46	6,90	6,71
	spolu	138	48,91	19,55	6,17	7,00	6,38
učitelia a učiteľky s praxou 1 – 4 roky	primárne vzdelávanie	40	47,08	18,33	6,02	6,58	5,73
	sekundárne vzdelávanie	36	48,58	18,94	6,56	6,94	5,44
	spolu	76	47,79	18,62	6,28	6,75	5,59
učitelia a učiteľky s praxou viac ako 4 roky	primárne vzdelávanie	38	46,55	17,66	5,92	6,87	4,87
	sekundárne vzdelávanie	42	48,67	18,90	6,45	6,74	5,71
	spolu	80	47,66	18,31	6,20	6,80	5,31
SPOLU	primárne vzdelávanie	222	47,46	18,75	5,87	7,11	5,77
	sekundárne vzdelávanie	286	48,41	19,30	6,34	6,88	6,07
	spolu	508	47,99	19,06	6,14	6,98	5,94

ristikami osobnosti podľa inventára BIP. Bonferroniho korekcia nevedla, podobne ako vo výskume Dostála, Plhákovej a Záškovéj (2014), k výraznému posunu významnosti korelačných koeficientov. V oblasti kategórií profesijných charakteristík pozorujeme tesný vzťah medzi empatiou a dimenziami BIP z oblasti sociálnych kompetencií. Najtesnejší vzťah zaznamenávame medzi celkovým skóre EQ₄₀ aj EQ₁₅ a Vnímavosťou/citlivosťou na iných ľuďoch ($r_{40} = 0,637$; $r_{15} = 0,536$), Spoločnosťou ($r_{40} = 0,425$; $r_{15} = 0,398$) a Schopnosťou nadväzovať a udržiavať kontakty ($r_{40} = 0,319$; $r_{15} = 0,315$). Korelačné koeficienty medzi empatiou a ostatnými dimenziami profesijných charakteristík osobnosti nepresahujú hodnotu 0,3. Ďalej sú významné korelačné vzťahy medzi empatiou a Svedomitosťou ($r_{40} = 0,285$; $r_{15} = 0,264$) a Rozhodnosťou ($r_{15} = 0,255$) z kategórie Pracovného správania. V jednotlivých dimenziách trojfaktového modelu empatie zisťujeme okrem vzťahu medzi dimenziami empatie a sociálnymi kompetenciami aj významnú závislosť kognitívnej empatie (KE) a Iniciatívnosti ($r = 0,261$) a Schopnosti presadiť sa ($r = 0,235$). Dimenzia sociálnych zručností (SZ) je v pozitívnom vzťahu k viacerým profesijným charakteristikám osobnosti: Motív viesť iných ($r = 0,265$), Rozhodnosť ($r = 0,375$), Schopnosť presadiť sa ($r = 0,279$), Emocionálna stabilita ($r = 0,317$), Odolnosť voči záťaži ($r = 0,362$) a Sebavedomie ($r = 0,448$). Emočná reaktivita (ER) je v negatívnom vzťahu k Emocionálnej stabilite ($r = -0,307$).

Tab. 4 Korelácie dimenzií empatie s profesijnými charakteristikami osobnosti podľa BIP

	EQ ₄₀	EQ ₁₅	KE	ER	SZ
Motív podávať výkon (Mvy)	,078	,129	,217	,015	,073
Iniciatívnosť (Ini)	,131	,205	,261*	,088	,143
Motív viesť iných (Mve)	,030	,180	,182	-,038	,265*
Svedomitosť (Sve)	,285*	,264*	,229	,148	,222
Flexibilita (Flex)	-,009	,087	,096	-,080	,206
Rozhodnosť (Roz)	,232	,255*	,177	-,009	,375*
Vnímavosť/citlivosť na iných ľuď (Vni)	,637*	,536*	,572*	,296*	,301*
Schopnosť nadväzovať a udržiavať kontakty (SK)	,319*	,398*	,361*	,163	,392*
Spoločnosť/družnosť (Spo)	,425*	,315*	,184	,308*	,172
Chuť pracovať v tíme (CHT)	,093	,099	,007	,105	,087
Schopnosť presadiť sa (SP)	,052	,119	,235*	-,133	,279*
Emocionálna stabilita (ES)	-,079	-,003	-,067	-,307*	,317*
Odolnosť voči záťaži (OZ)	,101	,153	,143	-,130	,362*
Sebavedomie (Seb)	,005	,093	,078	-,216	,448*

*Korelačné koeficienty, ktoré sú štatisticky významné po Bonferroniho korekcii.

DISKUSIA

Dotazník kvocientu empatie vo vzorke slovenských učiteľov a študentov učiteľstva dosahuje v jednofaktorovom aj v skrátenom trojfaktorovom riešení hodnoty vnútornej konzistencie primerané pre výskumné účely ($\omega = 0,86$; $\omega = 0,73$). Zhoda s pôvodným modelom je v učiteľskej populácii vyššia pri trojfaktorovom skrátenom riešení, odklon od pôvodného modelu je pravdepodobne ovplyvnený odlišným kultúrnym kontextom aj špecifickým výberom výskumnej vzorky.

Podobne ako v iných výskumoch (Berthoz et al., 2008; Muncer, Ling, 2006; Torres, Bonilla, Moreno, 2016) ženy dosiahli vyššie skóre empatie ako muži. Efekt pohlavia ako nezávislej premennej potvrdil pôvodnú teóriu Barona-Cohena a ďalších štúdií (Berthoz et al., 2008), ktoré s týmto konceptom pracovali. V trojdimenzionálnej skrátenej verzii dotazníka sa rozdiel potvrdil v subškále emočnej reaktivity. V kognitívnej empatii a sociálnych zručnostiach neboli rozdiely medzi pohlaviami významné. Muncer a Ling (2006) zistili signifikantné rozdiely medzi pohlaviami v emočnej reaktivite aj v kognitívnej empatii. Vo vzorke učiteľov a študentov učiteľstva sa významný rozdiel v kognitívnej empatii neprejavil. Treba však brať do úvahy nerovnomerné rozloženie súboru z hľadiska pohlavia, ktoré je síce typické pre cieľovú skupinu štúdie, no limituje možnosť konfrontovať výsledky s meraniami u všeobecnej populácie.

Efekt nezávislej premennej dĺžky praxe a zamerania učiteľskej profesie sa v interakcii neprejavil ako významný. Rozdiely medzi jednotlivými podskupinami v súbore sme zaznamenali v oblasti sociálnych zručností medzi študentmi/študentkami učiteľstva a učiteľmi/učiteľkami v praxi. Tento rozdiel môže súvisieť so zmenami v empatii z hľadiska životného cyklu. Grünh a kol. (2008) uvádzajú, že v prierezovom porovnaní dosahujú mladší dospelí vyššie skóre empatie ako starší dospelí.

Celkovo dosiahli probandi a probandky vyššie skóre empatie ($M = 47,99$) ako uvádzajú zahraničné štúdie u všeobecnej populácie ($M = 44,3$; Wakabayashi et al., 2006), alebo ($M = 43,7$; Preti et al., 2011) aj u študentov a študentiek učiteľstva ($M = 37,5$; George, 2013) alebo ($M = 42,6$; Sofronieva, 2015). Pri interpretácii týchto výsledkov možno vychádzať z predpokladu, že ženy – učiteľky patria častejšie k predstaviteľkám tzv. E > S typu, ktorý dosahuje vyššie skóre v oblasti empatie. Charakteristiky ako starostlivosť, citlivosť na druhých ľudí a altruizmus sú u nich zastúpené výraznejšie ako u všeobecnej ženskej populácie.

Koncept empatie sa prelína s teóriou emočnej inteligencie (Wakabayashi, 2006), súčasne možno empatiu pokladať za prediktor prosociálneho správania (Čavojová, Belovičová, Sirota, 2011), a ako vyplýva z vyššie uvedených výsledkov aj ďalších výskumov (Seitl, Charvát, Juřicová, 2017), významne koreluje aj so sociálnymi kompetenciami osobnosti. Z dimenzií sociálnych kompetencií podľa Bochumského inventára sa Schopnosť nadväzovať kontakty čiastočne prekrýva s konštruktom Extraverzia podľa päťfaktorového modelu Big Five alebo podľa Eysenckovho trojfaktorového modelu osobnosti a dimenzia Spoločenskost'/družnosť je podobná faktoru Prívetivosť podľa Big Five (Hossiep, Paschen, 2007). Pozitívny signifikantný vzťah medzi faktormi Big Five Extraverzia a Prívetivosť a empatiou zistili aj Dostál, Plháková a Zášková (2014). Najtesnejší vzťah sme zistili medzi empatiou a Vnímavosťou/citlivosťou na iných ľudí. Táto dimenzia Bochumského inventára nemá podľa autorov dotazníka (Hossiep, Paschen, 2007) spojitosť so žiadnym psychologickým konštruktom v tradičných modeloch osobnosti. Opisujú ho ako schopnosť vcítiť sa do prežívania druhej osoby, cit pre jemné signály v sociálnych situáciách, čím sa čiastočne prekrýva s konceptom empatie podľa Barona-Cohena. Schopnosť adaptovať svoje správanie na základe týchto signálov zahŕňa dimenzia Spoločenskost'/družnosť. Sociálne zručnosti ako dimenzia empatie dosahujú pozitívne korelačné vzťahy s ďalšími profesijnými charakteristikami osobnosti (napr. Inciatívnosť, Rozhodnosť alebo Schopnosť presadiť sa). Jediný negatívny korelačný vzťah nachádzame podobne ako Seitl, Charvát a Juřicová (2017) medzi Emocionálnou stabilitou podľa BIP a emočnou reaktivitou.

Budúci aj praktizujúci učelia a učiteľky v našej vzorke väčšinou dosahujú skóre empatie, ktoré možno považovať za optimálne pre výkon učiteľskej profesie. Napriek tomu pokladáme v súlade s ďalším autormi (Feshbach, Feshbach, 2009; Harbach, Asbury, 1976) za dôležité venovať v pregraduálnej príprave aj v kontinuálnom vzdelávaní učiteľov a učiteľiek priestor pre rozvoj empatie a empatickej komunikácie, citlivosti k skupinovej dynamike a k interindividuálnym rozdielom v prežívaní a správaní žiakov a žiačok. Kľúčovým aspektom empatie učiteľa/učiteľky totiž nie je len schopnosť porozumieť prežívaniu detí, ale aj premietnuť túto schopnosť do každodennej komunikácie, prístupu k prežívaniu a správaniu detí v triede (Feshbach, Feshbach, 2009).

K limitom štúdie patrí predovšetkým skutočnosť, že hoci bola štúdia realizovaná na relatívne rozsiahlej vzorke budúcich a praktizujúcich učiteľov a učiteľiek, vychádzali sme z dostupnej vzorky. Preto sa nepodarilo zabezpečiť rovnomerne rozloženú vzorku z hľadiska zastúpenia jednotlivých učiteľských aprobácií a pohlavia podľa

jednotlivých typov škôl. Limitujúcim faktorom môže byť aj povaha sebakposudzujúceho nástroja, ktorý bol administrovaný prostredníctvom webovej aplikácie bez osobnej prítomnosti administrátora a skutočnosť, že pracujeme len s jedným teoretickým konceptom empatie.

ZÁVER

Empatia je dôležitým prediktorom efektívnejšieho vnímania, interpretovania a reagovania na rôzne školské situácie a nevhodné správanie (Yilmaza, Sahinkayaa, 2010), taktiež patrí k prediktorom prosociálneho správania (Čavojová, Belovičová, Sirota, 2011). Korelačná analýza jednotlivých dimenzií empatie s profesijnými charakteristikami osobnosti potvrdila, že miera empatie môže byť prediktorom sociálnych kompetencií, ktoré sú jedným z predpokladov efektívneho riešenia náročných školských situácií a budovania optimálnych vzťahov učiteľa/učiteľky so žiakmi a žiačkami. Napriek tomu, že učitelia a učiteľky celkovo dosahujú uspokojivú úroveň empatie, je na mieste pri výbere uchádzačov o učiteľské povolanie, v učiteľskej príprave aj v kontinuálnom vzdelávaní učiteľov a učiteľiek venovať rozvíjaniu empatie pozornosť, pretože nižšie skóre empatie môže byť potenciálnym inhibujúcim činiteľom pri riešení rôznych interpersonálnych situácií v školskej triede.

LITERATÚRA

- Allison, C., Baron-Cohen, S., Wheelwright, S. J., Stone, M. H., Muncer, S. J. (2011): Psychometric analysis of the Empathy Quotient (EQ), Personality and Individual Differences, 51, 829-835.
- Arghode, V., Yalvac, B., Liew, J. (2013): Teacher empathy and science education: A collective case study. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 9, 89-98.
- Atkins, D., Uskul, A. K., Cooper, N. R. (2016): Culture shapes empathic responses to physical and social pain. *Emotion*, 16, 587-601.
- Baron-Cohen, S. (2002): The extreme male brain theory of autism. *Trends in Cognitive Sciences*, 6, 248-254.
- Baron-Cohen, S. (2009): Autism: the empathizing-systemizing (E-S) theory. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1156, 68-80.
- Baron-Cohen, S., Richler, J., Bisarya, D., Golan, O., Ashwin, E., Ashwin, E., Baron-Cohen, S. (2013): The systemizing quotient: an investigation of adults with Asperger syndrome or high-functioning autism, and normal sex differences. *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci*, 358, 1430, 361-374.
- Baron-Cohen, S., Wheelwright, S. (2004a): The Empathy Quotient – English. Autism Research Centre. [Vyhľadane na https://www.autismresearchcentre.com/arc_tests].
- Batson, C. D. (2009): These things called empathy: Eight related but distinct phenomena. In: Decety, J., Ickes, W. (Eds.), *The social neuroscience of empathy*. Boston, Massachusetts Institute of Technology, 3-16.
- Berthoz, S., Wessa, M., Kedia, G., Wicker, B., Grèzes, J. (2008): Cross-cultural validation of the Empathy Quotient in a French-speaking sample. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 53, 469-477.
- Billington, J., Baron-Cohen, S., Wheelwright, S. (2007): Cognitive style predicts entry into physical sciences and humanities: Questionnaire and performance tests of empathy and systemizing. *Learning and Individual Differences*, 17, 260-268.
- Centrum vedecko-technických informácií SR (2017). Štatistická ročenka. [Vyhľadane na http://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-suhrnne-tabulky.html?page_id=9603].
- Cirtautienė, L. (2016): Personality traits of teachers in Lithuania: do preschool and comprehensive school educators differ? *International Journal of Psychology: Biopsychosocial Approach*, 16, 89-104.
- Čavojová, V., Belovičová, Z., Sirota, M. (2011): Mindreading and empathy as predictors of prosocial behavior. *Studia psychologica*, 53, 351-362.
- de Greck, M., Shi, Z., Wang, G., Zuo, X., Yang, X., Wang, X. et al. (2012): Culture modulates brain activity during empathy with anger. *NeuroImage*, 59, 2871-2882.
- Dostál, D., Plhákova, A., Zášková, T. (2014): Rozdíly v autistických rysech, empatii a systemizaci mezi studenty exaktních

- a humanitních věd. *Československá psychologie*, 3, 206-221.
- Feshbach, N. D., Feshbach, S. (2009): Empathy and education. In: Decety, J., Ickes, W. (Eds.), *The social neuroscience of empathy*. Boston, Massachusetts Institute of Technology, 85-98.
- Frey, A. (2006): Methoden und Instrumente zur Diagnose beruflicher Kompetenzen von Lehrkräften. Eine erste Standortbestimmung zu bereits publizierten Instrumenten. *Zeitschrift für Pädagogik*, 51, 30-46.
- George, J. (2013): Comparison of empathy quotient of prospective teachers based on certain selected demographic variables. *International Journal of Innovative Research and Development*, 2, 278-281.
- Gerdes, K. E., Segal, E. (2011): Importance of empathy for social work practice: Integrating new science. *Social Work*, 56, 141-148.
- Goroshit, M., Hen, M. (2016): Teachers' empathy: Can it be predicted by self-efficacy? *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 22, 805-818.
- Greimel-Fuhrmann, B., Schwarzl, Ch. (2009): Die Persönlichkeitsentwicklung der Studierenden im ersten Studienjahr des Masterstudiums Wirtschaftspädagogik. In: Stock, M. (Ed.), *Entrepreneurship – Europa als Bildungsraum – Europäischer Qualifikationsrahmen*. Manz, 151-159.
- Grühn, D., Rebucal, K., Diehl, M., Lumley, M., Labouvie-Vief, G. (2008): Empathy across the adult lifespan: Longitudinal and experience-sampling findings. *Emotion*, 8, 753-765.
- Harbach, R. L., Asbury, F. R. (1976): Some effects of empathic understanding on negative student behaviors. *Humanist Educator*, 15, 19-24.
- Hossiep, R., Paschen, M. (2007): BIP – Bochumský inventár profesijných charakteristik osobnosti. Praha, Testcentrum.
- Kaya, B. (2016): An evaluation of the empathy levels of pre-service social studies teachers. *Educational Research and Reviews*, 11, 229-237.
- Krajmer, P., Jánošíková, D., Špajdel, M., Ostatníková, D. (2010): Empathizing, systemizing, intuitive physics and folk psychology in boys with Asperger syndrome. *Acta Activitas Nervosa Superior Rediviva*, 52, 57-61.
- Lawrence, E. J., Shaw, P., Baker, D., Baron-Cohen, S., David, A. S. (2004): Measuring empathy: reliability and validity of the Empathy Quotient. *Psychological Medicine*, 34, 911-924.
- Lawson, J., Baron-Cohen, S., Wheelwright, S. (2004): Empathizing and systemizing in adults with and without Asperger syndrome. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 34, 301-310.
- Mesárošová, M., Dančišinová, A. (1999). Rozvíjanie empatie u pubescentov. *Československá psychologie*, 3, 253-266.
- Muncer, S. J., Ling, J. (2006): Psychometric analysis of the empathy quotient (EQ) scale. *Personality and Individual Differences*, 40, 1111-1119.
- Ostatníková, D. (2007): The Empathy Quotient – Slovensky. Autism Research Centre. [Vyhľadané na https://www.autismresearchcentre.com/arc_tests].
- Polat, S., Kaya, S., Akdag, M. (2013): Investigating pre-service teachers' beliefs about classroom discipline. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 13, 885-890.
- Preti, A., Vellante, M., Baron-Cohen, S., Zucca, G., Petretto, D. R., Masala, C. (2011): The empathy quotient: A cross-cultural comparison of the Italian version. *Cognitive Neuropsychiatry*, 16, 50-70.
- Seitl, M., Charvát, M., Juřicová, K. (2017): Česká verze škály emocionální empatie. *E-psychologie*, 11, 47-70.
- Sofronieva, E. (2012): Empathy and communication. *Rhetoric and Communications E-Journal*, 4, 1-9.
- Sofronieva, E. (2015): Measuring empathy nad teachers' readiness to adopt innovations in second language learning. In: Mourão, S., Lourenço, M. (Eds.), *Early years second language education: International perspectives on theory nad practice*. Oxon, Routledge. 189-203.
- Stojiljković, S., Đigić, G., Zlatković, B. (2012): Empathy and teachers' roles. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 69, 960-966.
- Stojiljković, S., Todorović, J., Đigić, G., Dusković, Z. (2014): Teachers' self-concept and empathy. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 875-879.
- Swan, P., Riley, P. (2015): Social connection: empathy and mentalization for teachers. *Pastoral Care in Education: An International Journal of Personal, Social and Emotional Development*, 4, 220-233.
- Tišanská, L., Kožený, J. (2012): Vývoj a psychometrická analýza dotazníku empatie – DE14. *Československá psychologie*, 2, 157-166.
- Titchener, E. B. (1909): *Lectures on the experimental psychology of the thought processes*. New York, Macmillan.
- Torres, L. H., Bonilla, R. F. B., Moreno, A. K. A. (2016): Empathy in future teachers of the Pedagogical and Technological University of Colombia. *New Approaches in Educational Research*, 5, 30-37.

- Vymětal, J. (1998): Empatie – porozumění vžitím. *Československá psychologie*, 1, 42-49.
- Wakabayashi, A., Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Goldenfeld, N., Delaney, J., Fine, D. et al. (2006): Development of short forms of the Empathy Quotient (EQ-Short) and the Systemizing Quotient (SQ-Short). *Personality and Individual Differences*, 41, 929-940.
- Weyand, B. (2007): Assessment berufsbezogener Kompetenzen als reflexiver Ansatz zur Professionalisierung in der Lehrerbildung. In: Kraler, Ch., Schratz, M. (Eds.), *Wissen erwerben, Kompetenzen entwickeln: Modelle zur kompetenzorientierten Lehrerbildung*, Münster, Waxmann, 13-34.
- Wheelwright, S., Baron-Cohen, S., Goldenfeld, N., Delaney, J., Fine, D., Smith, R., Weil, L., Wakabayashi, A. (2006): Predicting Autism Spectrum Quotient (AQ) from the Systemizing Quotient-revised (SQ-r) and Empathy Quotient (EQ). *Research*, 1079, 47-56.
- Yilmaza, S., Sahinkayaa, N. (2010): The relationship between the methods teachers use against the misbehaviour performed in the classroom and empathic tendencies of teachers. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 2932-2936.

SÚHRN

Ciele. Cieľom tejto deskriptívnej štúdie je zistiť, aká je úroveň empatie podľa konceptu Barona-Cohana u slovenských učiteľov a študentov učiteľstva, analyzovať rozdiely medzi učiteľmi

pre primárne a sekundárne vzdelávanie naprieč kariérovým cyklom, a analyzovať korelácie medzi empatiou a ďalšími profesijnými charakteristikami osobnosti učiteľov a študentov učiteľstva.

Vzorka. Výskumnú vzorku tvoria učители a učiteľky a študenti a študentky učiteľstva z rôznych regiónov Slovenska (N = 508, M_{vek} = 26,44, 92 % vzorky tvorili ženy).

Výskumné otázky. Aká je úroveň empatie učiteľov v porovnaní so všeobecnou populáciou? Aké sú rozdiely v úrovni empatie medzi učiteľmi pre primárne a sekundárne vzdelávanie naprieč kariérovým cyklom? Aký je vzťah medzi empatiou a ďalšími profesijnými charakteristikami osobnosti učiteľa?

Štatistická analýza. Dáta boli analyzované pomocou štatistického softvéru SPSS a AMOS, boli použité metódy deskriptívnej štatistickej analýzy, Pearsonove korelácie, 2x2 ANOVA a konfirmačná faktorová analýza.

Výsledky. Učители v praxi aj študenti učiteľstva dosahujú vyššie skóre kvocientu empatie než sa uvádza pre všeobecnú dospelú populáciu. Ženy skórovali významne vyššie ako muži, rozdiely boli zistené aj medzi jednotlivými kariérovými stupňami a profesijným zameraním učiteľov/študentov učiteľstva, nie však v ich interakcii. Kvocient empatie pozitívne koreluje so sociálnymi kompetenciami, najmä s oblasťou vnímavosti/citlivosti na iných ľudí a spoločenskosti. *Limity štúdie.* Výsledky štúdie sa vzťahujú len k jednému teoretickému konceptu empatie. Podobne ako v iných štúdiách môže byť limitujúcim faktorom aj sebaopisujúci charakter použitého výskumného nástroja.

Copyright of Ceskoslovenska Psychologie is the property of Institute of Psychology of the Academy of Sciences and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.